

فصل 5:

دیدگاه ها و الگوهای مهم توسعه اقتصادی

نسخه شماره دو / زمستان 1393

تهیه و تنظیم:
دکتر روح اله تولایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

مقدمه:

- هر جامعه ای باید به آن میزان از صلاحیت و توانایی برسد که بتواند مشکلات و علل عدم توفیقات خود را به دقت ریشه یابی و با **درایت و تدبیر و برنامه ریزی اصولی** آن را برطرف نماید.
- از این رو الگوی توسعه یک کشور نمیتواند وارداتی، تقلیدی و یا تحمیلی باشد. بلکه این الگو باید در داخل هر کشور و بر اساس شرایط و **داده های بومی، تعاملات، مقتضیات و زیربناهای** آن کشور طراحی و به اجرا در بیاید.

مقدمه_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

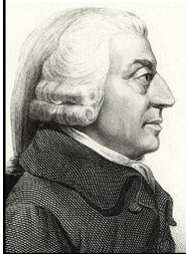
- کشورهای در حال توسعه میتوانند از تجربیات و الگوهای اقتصادی کشورهای توسعه یافته برای **برنامه ریزی های بومی خود** استفاده نمایند.
- لذا در این فصل نقطه نظرات و دیدگاه های ارائه شده توسط صاحب نظران اقتصادی **مکاتب کلاسیک و نئوکلاسیک** معرفی شده است.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- آدام اسمیت (Adam Smith: 1723-1790) متولد شهر کِر کالدی اسکاتلند و تحصیل کرده دانشگاه آکسفورد انگلستان است. دیدگاه های وی اندیشه و روند توسعه اقتصادی و صاحب نظران آینده را متأثر ساخته و مشهور به **پدر علم اقتصاد مدرن و بنیان گذار مکتب کلاسیک** است.
- مهمترین اثر وی در زمینه توسعه اقتصادی، کتاب **«تحقیق درباره طبیعت و علل ثروت ملل»** (Wealth of the Nations, 1779) است.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

➤ آدام اسمیت **علل افزایش ثروت ملل** یا به تعبیر امروزی، **علل توسعه اقتصادی** را به شرح زیر می داند:

1. قوانین طبیعی
2. تقسیم کار
3. انباشت سرمایه
4. تجارت داخلی و خارجی
5. افزایش جمعیت انسانی

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

1. قوانین طبیعی

- آدام اسمیت معتقد است «قوانین طبیعی» در **جریان فعالیت های اقتصادی** حاکم است. (نظیر قانون تعادل عرضه و تقاضا)
- وی معتقد است: «نفع شخصی در **شرایط رقابت** به طور طبیعی باعث ثروتمند شدن جامعه (افزایش تولید) میشود. یعنی نفع شخصی در شرایط رقابت کامل، به نفع اجتماعی تبدیل می شود.»
- مثلاً این خیرخواهی قصاب و نانوا نیست که شام شب ما را آماده میکنند، بلکه این تعقیب نفع شخصی آنهاست که چنین کاری میکنند. لذا هر فردی پیگیر نفع شخصی خود باشد، در نهایت تمام مایحتاج جامعه فراهم می شود و جامعه ثروتمند می شود.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

2. تقسیم کار

➤ «تقسیم کار» یعنی تولید هر کالا را به **مراحل** تقسیم کنیم و هر مرحله را به یک فرد واگذار نماییم. تقسیم کار ناشی از اشتیاق طبیعی انسان به **مبادله** است.

➤ آدام اسمیت برای توضیح مفهوم تقسیم کار، **مثال سنجاق سازی** را میزند: «هر کارگر به تنهایی روزانه حداکثر 20 سنجاق تولید میکند. اما اگر تولید سنجاق را به 18 مرحله شامل 1. تولید سیم 2. بیرون آوردن سیم 3. صاف کردن سیم 4. بریدن سیم 5. تیز کردن نوک سیم 6. تهیه ورق برای ته سنجاق و... تقسیم نماییم، 18 کارگر میتوانند 18 برابر یک کارگر (تعداد 4800 بجای 360 سنجاق) تولید کنند.»

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

3. انباشت سرمایه

➤ «انباشت سرمایه» یعنی افزایش خالص در **موجودی سرمایه** یک کشور. وی معتقد است به علت وجود نفع شخصی، افراد به خاطر آینده نگری و محتاط بودن، به طور طبیعی مقداری از درآمد خود را **پس انداز** میکنند که این پس اندازها در دوره های بعدی **سرمایه گذاری** می شود، و افزایش سرمایه گذاری موجب **انباشت سرمایه** کشور و تولید بیشتر میشود.

➤ آدام اسمیت معتقد است **سرمایه داران** و **زمین داران** (در کشاورزی) عامل موثری در توسعه اقتصادی هستند، چراکه فقط این دو طبقه اجتماعی میتوانند پس انداز داشته باشند و عامل افزایش انباشت سرمایه کشور شوند. زیرا کارگران در سطح معیشت زندگی دستمزد دریافت می کنند.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

4. تجارت داخلی و خارجی

- تقسیم کار در نوع ساده خود بین افراد صورت میپذیرد. اما **انواع دیگر آن** تقسیم کار بین شهر و روستا، بین مناطق یک کشور، بین بخشهای مختلف اقتصادی، و بین کشورهای مختلف جهان است.
- در **تجارت داخلی**، مزیت نسبی روستاها در تولیدات کشاورزی و مواد غذایی شهرنشینان، و مزیت نسبی شهر در تولید مواد صنعتی و مایحتاج روستاییان است.
- در **تجارت خارجی**، مزیت نسبی کشورها در تولید ارزان تر یک کالا است که در رابطه مبادله بین کالاها و خدمات تعیین می شود.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

5. افزایش جمعیت انسانی

- آدام اسمیت جمعیت را **نیروی کار** بالقوه تلقی می کند، بنابراین با افزایش جمعیت یک کشور موافق است و آن را یکی از عوامل توسعه اقتصادی می داند.
- وی میگوید: کارفرمایان باید دستمزدها را به **بیش از سطح حداقل معیشت** افزایش دهند، تا کارگران تشویق شوند ازدواج کنند، تا جمعیت افزایش یابد، تا عرضه نیروی کار افزایش یابد، تا مصرف افزایش یابد، تا سود کارفرمایان افزایش یابد، تا سرمایه گذاری و تولید بیشتر شود.

تئوری توسعه اقتصادی آدام اسمیت_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

□ انتقادات وارد بر تئوری آدام اسمیت:

- با وجود نکات مثبتی که میتوان از تئوری آدام اسمیت برداشت کرد، اما **انتقادات مهمی** نیز بر این دیدگاه وارد است که برخی از آنها عبارتند از:
  - ✓ **پس انداز یک جانبه نگر:** در جوامع مدرن امروزی پس اندازها توسط کلیه کسب کنندگان میتواند انجام شود نه فقط سرمایه داران و زمین داران.
  - ✓ **زبان اقتصادهای کوچک در تجارت بین المللی:** شرایط رقابت کامل در بازارهای بین المللی فقط به سود اقتصادهای بزرگ است.
  - ✓ **اشتباه اشتغال کامل:** فرض مدل توسعه اسمیت اشتغال کامل در یک کشور است که این موضوع امروزه وجود ندارد.
  - ✓ **ایستا بودن مدل:** مدل توسعه اسمیت روند رشد اقتصادی در یک دوره زمانی طولانی مدت را نشان نمی دهد.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- دیوید ریکاردو (David Ricardo: 1772-1823) متولد شهر لندن انگلستان و از جمله پیشگامان علم اقتصاد و **اقتصاددان مکتب کلاسیک** می باشد.
- مهمترین اثر وی در زمینه توسعه اقتصادی، کتاب **«اصول اقتصاد سیاسی و مالیات قابل استخراج، 1817 م»** است.
- دیوید ریکاردو در اندیشه اقتصادی خود به توسعه مکتب کلاسیک بنیانگذاری شده توسط اسمیت پرداخت.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- در حالیکه اسمیت روی مساله «تولید» تاکید می ورزید، ریکاردو بر مبحث **«توزیع درآمد»** متمرکز گردید و بعداً نئوکلاسیک ها (شاگردان وی) بر «کار آیی» متمرکز شدند.
- وی معتقد است در اقتصاد سه عامل اصلی تولید شامل **زمین، نیروی کار** و **سرمایه** وجود دارد. در قبال استفاده از زمین «اجاره بها»، در قبال استفاده از نیروی کار «دستمزد»، و در قبال استفاده از سرمایه «سود» پرداخت میشود.
- **دو نظریه معروف** دیوید ریکاردو در زمینه توسعه اقتصادی عبارتند از:
  1. قانون بازده نهایی نزولی، و 2. مزیت نسبی.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

1. قانون بازده نهایی نزولی

- به اعتقاد ریکاردو، همزمان با رشد اقتصادی و جمعیتی، به دلیل افزایش نیاز به مواد غذایی و محصولات کشاورزی، کشاورزان مجبور خواهند شد **زمین های دارای بهره وری پایین تر را نیز زیر کشت ببرند** (بعد از زمین های درجه یک که در آغاز زیر کشت میروند، زمین های درجه دو و درجه سه مورد استفاده قرار میگیرند).
- از آنجاییکه بهره وری زمین های درجه 2، 3 و 4 کمتر از زمینهای درجه 1 است، **هزینه تولید در آنان افزایش** مییابد. در نتیجه **قیمت مواد غذایی افزایش یافته** و بالتبع سود بادآورده ای (رانت) نصیب صاحبان زمین های درجه 1 میگردد.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

1. قانون بازده نهایی نزولی_ ادامه

- مقدار این رانت دریافتی توسط صاحبان زمین، همگام با رشد جمعیت افزایش یافته و باعث **کاهش درآمد کل جامعه** (در دسترس کارگران و مهمتر از آن سود سرمایه گذاران) می شود.
- نهایتاً اقتصاد به یک **وضعیت ایستا یا سکون** (stationary state) میرسد که در آن، کارگران صرفاً دستمزدهایی در سطح حداقل معیشت دریافت میکنند.
- به اعتقاد او، رشد اقتصادی در یک جامعه سرمایه داری در سایه **وجود مواد غذایی ارزان قیمت** (که به معنی پایین تر بودن دستمزدهای کارگران صنعتی و بالاتر رفتن سودهای سرمایه داران است) و در نتیجه **افزایش** امکان انباشت سرمایه در صنعت، تولید **بیشتر** و در نهایت **افزایش** درآمدهای اقتصادی کل، تحقق می یابد.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

2. مزیت نسبی

- براساس این نظریه، مبادله آزاد مابین کشورها، باعث افزایش مقدار **تولیدات** (محصول) **جهانی** میشود.
- اگر هر کشوری به تولید کالاهایی روی آورد که توانایی تولید آنها را با **هزینه نسبی کمتری** (در مقایسه با دیگر شرکا و رقبای تجاری خود) دارد، در این صورت، کشور مفروض قادر خواهد بود، مقداری از کالاهایی را که با هزینه کمتری تولید میکند با کالاهای دیگری که ملتهای دیگر قادر به تولید ارزانتر آنها هستند، **مبادله** نماید.
- در پایان یک دوره زمانی، ملتها در خواهند یافت که امکانات مصرف آنها، در اثر **تجارت و تخصصی شدن**، نسبت به زمانی که همه کالاهای مورد نیاز خود را در داخل کشورهایشان تولید می کرده اند، افزایش یافته است.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

2. مزیت نسبی _ ادامه

- به همین خاطر، اقتصاددانان، **تجارت آزاد جهانی** را مطلوب میدانند؛ چون باعث افزایش تولید ناخالص ملی کشورها و بالتبع افزایش رفاه ملتها خواهد شد.
- ریکاردو به کمک مفهوم «**هزینه - فرصت**» نشان داد که نباید کشورها (بنابر اعتقاد اقتصاددانان گذشته) صرفاً بر تولید کالاهایی که در آنها **دارای مزیت مطلق** (در مقابل دیگر کشورها) هستند، متمرکز شوند، بلکه در داخل کشور نیز باید با در نظر گرفتن هزینه جایگزینی یک کالا با کالای دیگر، بر مبنای مزیت نسبی (مقایسه ای) عمل کرد.

تئوری توسعه اقتصادی دیوید ریکاردو _ ادامه:

□ انتقادات وارد بر تئوری دیوید ریکاردو:

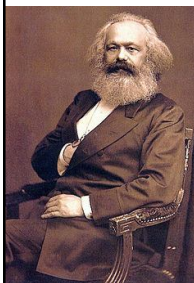
- با وجود نکات مثبتی که میتوان از تئوری ریکاردو برداشت کرد، اما **انتقادات مهمی** نیز بر این دیدگاه وارد است که برخی از آنها عبارتند از:
  - ✓ **اقتصاد یک بخشی و تک محصولی:** در این تئوری بخشهای صنعت و خدمات لحاظ نشده و تنها محصول ذرت مبنای قرار گرفته است.
  - ✓ **ثابت بودن تاثیر تکنولوژی:** پیشرفت تکنولوژی از عوامل موثر بر توسعه اقتصادی است و امروزه تاثیر آن متغیر میباشد.
  - ✓ **مدل توزیع درآمد:** مدل توسعه یکجانبه نگر با تاکید بر توزیع درآمد است.
  - ✓ **عدم جانشینی عوامل تولید:** فرض این مدل بر عدم جانشینی عوامل تولید (زمین، نیروی کار، سرمایه) است که امروزه خلاف آن ثابت شده است.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- کارل مارکس (Karel Heinrich Marx: 1818-1883) متولد شهر ترو آلمان و از جمله **جامعه شناسان و اقتصاددان برجسته مکتب سوسیالیسم** می باشد که بزرگترین منتقد نظام سرمایه داری است.
- مهمترین اثر وی در زمینه توسعه اقتصادی، کتاب **«سرمایه» (Capital, 1867)** می باشد.

- مارکس معتقد بود نظام سرمایه داری و اقتصاد آزاد **محکوم به شکست** است و انتقادات علمی زیادی را به آن وارد کرده است.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- مارکس توسعه اقتصادی را با دیدی **اجتماعی- تاریخی** مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد. دیدگاههای اقتصادی مارکس بر **چهار قانون** ذیل استوار است:
  1. قانون عمومی تراکم سرمایه داری
  2. قانون روند نزولی نرخ سود
  3. قانون تمرکز فزاینده سرمایه
  4. قانون افزایش فقر و تنگدستی
- مارکس معتقد است عملکرد همزمان چهار قانون فوق به گونه ای است که پس از گذشت یک دوره پیشرفت و توسعه نظام سرمایه داری، **زمان فروپاشی** نظام مذکور فرا می رسد.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

1. قانون عمومی تراکم سرمایه‌داری

- فرایند تولید را باید به مثابه یک **مجموعه پیوسته** در نظر گرفت که به طور مداوم **تولید جدیدی** می‌آفریند. **ارزش مازاد**، دارایی سرمایه‌دار است که از آن برای گسترش تولید استفاده می‌کند.
- در روند تراکم سرمایه، زمانی فرا می‌رسد که **بهره‌وری کار** به قدرتمندترین اهرم تراکم ثروت مبدل می‌شود؛ در نتیجه تولید بالا رفته، قیمت تمام شده **برای سرمایه‌دار پایین** می‌آید.
- توسعه سرمایه‌داری تنها زمانی میسر است که کاهش نسبی در **نسبت قیمت متغیر به ثابت** همراه با **افزایش سرمایه** انجام گیرد.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

2. قانون روند نزولی نرخ سود

- مارکس از نظریه ارزش اضافی، قانون نزولی بودن نرخ سود را نتیجه می‌گیرد که به نظر وی نقش اصلی در **فروپاشی نظام سرمایه‌داری** دارد.
- نرخ ارزش مازاد با توجه به حجم مقادیر مختلف سرمایه ثابت و در نتیجه کل سرمایه، معرف نرخ سودهای متفاوتی است. با فرض ثابت بودن نرخ ارزش مازاد (درجه ثابت استثمار نیروی کار)، **رشد میزان سرمایه ثابت**، سبب نزولی شدن نرخ سود می‌شود.
- اگر همچنین فرض کنیم که این تغییرات تدریجی در ترکیب سرمایه، کم و بیش در کلیه فعالیت‌های تولیدی و یا اکثریت مهم آن‌ها صورت می‌گیرد، می‌توانیم نتیجه بگیریم که این **تغییرات ارگانیک** بخش ثابت سرمایه (ماشین آلات) نسبت به بخش متغیر آن (حقوق کارگران) ضرورتاً به **کاهش تدریجی میانگین نرخ سود** خواهد انجامید. عواملی چون پیشرفت فناوری، اختراعات و نوآوری‌ها اثر معکوسی بر روند نزولی نرخ سود دارند.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

3. قانون تمرکز فزاینده سرمایه

- مبارزه و رقابت بین سرمایه‌داران با **کاهش قیمت‌ها** شروع می‌گردد و کاهش قیمت‌ها با فرض ثابت ماندن سایر شرایط، بستگی به **بازدهی نیروی کار** دارد، که این خود به **مقیاس تولید** بستگی دارد.
- بنابراین سرمایه‌های بزرگ‌تر، سرمایه‌های کوچک‌تر را **مغلوب** خواهند کرد.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

4. قانون افزایش فقر و تنگدستی

- افزایش ثروت و درآمد موجب افزایش جمعیت می‌گردد و این پدیده خود، زاینده سیستم سرمایه‌داری است. نتیجه این تغییرات آن است که جمعیت **کارگران بیکار** هر روز افزایش می‌یابد.
- رشد سرمایه‌داری به همراه خود، گسترش فقر را برای **طبقه کارگر** به ارمغان می‌آورد و دستمزدها روز به روز به **سطح حداقل معیشت** نزدیکتر می‌گردد. از همین رو مارکس «مالکیت خصوصی» را که اولین مشخصه نظام سرمایه‌داری است، در هر سطحی **باعث ایجاد فقر و استثمار** می‌داند.
- در نهایت این امر موجب **مبارزه طبقاتی** کارگران علیه نظام سرمایه‌داری میشود و این نظام از هم می‌پاشد و جامعه وارد **مرحله جدید تاریخی** میشود.

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

□ نظام اقتصادی سوسیالیسم:

➤ نقطه عطف نظریه مارکس، **تبدیل** مرحله فروپاشی نظام سرمایه داری به مرحله ایجاد نظام سوسیالیسم است.

➤ از نظر مارکس، مرحله تاریخی سوسیالیسم دارای **دو خصیصه** زیر است:

1- بی طبقه شدن جامعه هنوز محقق نشده است، ولی **کارگران طبقه مسلط جامعه** خواهند بود.

2- شعار محوری این مرحله تاریخی این است: «هر کس به اندازه **توانش** کار می کند و به اندازه **کارش** دریافت می کند.»

تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

□ جامعه ایده آل مارکس: جامعه کمونیسم:

➤ مارکس معتقد است پس از تکامل جامعه سوسیالیستی، جامعه پیشرفته تری با نام کمونیسم شکل می گیرد. این جامعه دارای **دو خصیصه** زیر است:

1- در این مرحله «طبقه اجتماعی» به طور کامل **از بین می رود**.

2- شعار محوری این مرحله تاریخی عبارتست از: «هر کس به اندازه **توانش** کار میکند و به اندازه **نیازش** دریافت می کند.»

➤ به نظر مارکس در این مرحله بشر به حدی از رشد و تعالی فکری می رسد که همه افراد جامعه **در همه چیز شریکند** و هیچ **اختلاف طبقاتی** و نژادی بین آنها وجود ندارد. در این مرحله تاریخی، هیچ **تضادی** وجود ندارد.

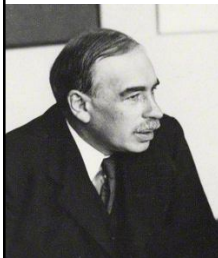
تئوری توسعه اقتصادی کارل مارکس_ ادامه:

□ انتقادات وارد بر تئوری کارل مارکس:

- با وجود نکات مثبتی که میتوان از تئوری مارکس برداشت کرد و موجب اصلاحاتی در نظام سرمایه داری شد، اما **انتقادات مهمی** نیز بر این دیدگاه وارد است که برخی از آنها عبارتند از:
  - ✓ در تجربه تاریخی، کشورهایی که به مرحله سوسیالیسم رسیدند، هیچکدام از مرحله سرمایه داری **عبور نکرده بودند** و کشورهایی که به اوج نظام سرمایه داری رسیدند، وارد مرحله سوسیالیسم **نشدند**.
  - ✓ مارکس **انعطاف پذیری ممکن** در جامعه سرمایه داری را درک نکرد.
  - ✓ دکتر علی شریعتی در کتاب «به سر عقل آمدن سرمایه داری» در این زمینه میگوید: «نظام سرمایه داری با استفاده از نظریه مارکس، **پادزهر** انقلاب سوسیالیستی را با **دادن امکانات مختصری** به طبقه کارگر ایجاد کرد.»

تئوری توسعه اقتصادی جان کینز:

- جان مینارد کینز (John Maynard Keynes: 1883-1946) متولد شهر کمبریج انگلستان و بنیانگذار **اقتصاد سیاسی (کلان)** است.
- مهمترین اثر وی در زمینه توسعه اقتصادی، کتاب «**نظریه عمومی، اشتغال، بهره و پول**» (The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936) میباشد.
- وی پس از بن بست رسیدن نظام سرمایه داری **آدام اسمیت** و انتقادات مارکس، **برای حل آن** نسخه نوشت.
- کینز به حل مشکلات تئوری های کلاسیک توسعه اقتصادی پرداخت و باعث شد **نظام سرمایه داری محض** (متکی بر نفع شخصی و رقابت) **اصلاح** شود.

تئوری توسعه اقتصادی جان کینز_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- کینز طرفدار **تقاضا** میباشد و معتقد است باید میل نهایی به پس انداز کم شود و **میل نهایی** به مصرف **افزایش** یابد تا از طریق ضریب افزایش تولید، طرف تقاضا را تحت تاثیر قرار دهد.
- کینز برخلاف نظریات اقتصاد کلاسیک، **منتقد رویکرد «اقتصاد آزاد»** بود. وی این نظریه را که جامعه در حالت تعادل به اشتغال کامل می‌رسد **رد کرد** و اعتقاد داشت که «سطح اشتغال» با میزان تولید، و «میزان تولید» با میزان «تقاضای موثر» (یعنی میزان خرید کالاها و خدمات) ارتباط مستقیم دارد.
- بنابراین وی معتقد بود که برای کاهش بیکاری، دولت می‌بایست **اشتغال ایجاد نماید**؛ هر چند که این اشتغال غیرمولد باشد.

تئوری توسعه اقتصادی جان کینز_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- به نظر کینز، میزان **اشتغال** به میزان **تقاضای موثر** در جامعه بستگی دارد. زیرا با افزایش تقاضای موثر، قیمت‌ها افزایش می‌یابد، عرضه کنندگان برای پاسخگویی به تقاضا، عرضه خود را افزایش می‌دهند، افزایش تولید نیاز به عوامل تولید از جمله نیروی کار دارد.
- کینز در نظریه خود **شرایط زیر** را در نظر می‌گیرد:
  1. توانایی کشور برای **کنترل رشد بی‌رویه جمعیت**
  2. توانایی کشور برای **پیش‌گیری از جنگ**
  3. پذیرفتن پیشرفت‌های فنی و علمی و **پذیرش علم** برای حل مسائل اقتصادی
  4. **تنظیم نرخ انباشت سرمایه** از طریق تولید و مصرف. (Keynes, 1936: 373)

تئوری توسعه اقتصادی جان کینز_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

- کینز ورشکستگی نظام سرمایه داری را به علت **مازاد تولید، کمبود مصرف و کاهش کارایی نهایی سرمایه** پیش بینی کرده بود و راه حل خروج از بحران و ورشکستگی را **دخالت دولت** در فعالیت های اقتصادی و **افزایش تقاضای کل** ذکر کرد.
- نظریه کینز بر اساس **مشکلات کشورهای غربی** خصوصاً انگلستان و آمریکا برای حل بحران 1932-1939 ارائه شد و نتیجه خوبی هم داشت. اما این نظریه قابل توصیه به هر کشوری با هر سازمان اقتصادی-اجتماعی نیست.

تئوری توسعه اقتصادی جان کینز_ ادامه:

جزوه آموزشی

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

□ انتقادات وارد بر تئوری جان کینز:

- با وجود نکات مثبتی که میتوان از تئوری کینز برداشت کرد، اما **انتقادات مهمی** نیز بر این دیدگاه وارد است که برخی از آنها عبارتند از:
  - ✓ کینز **بیکاری را دوره ای و ناشی از کمبود تقاضای موثر** می داند، اما در کشورهای در حال گذار عمدتاً **دائمی و ناشی از کمبود سرمایه و پس انداز** است.
  - ✓ کینز **اقتصاد را بسته فرض میکند** در صورتیکه **تجارت خارجی** امروزه شرط حیات کشورهاست.
  - ✓ کینز **میل نهایی به مصرف** را عامل موثری در **افزایش تولید** می داند، اما با وجود بسیار زیاد بودن این میل در کشورهای در حال گذار، بجای **افزایش تولید و اشتغال** موجب رکود و تورم اقتصادی شده است.